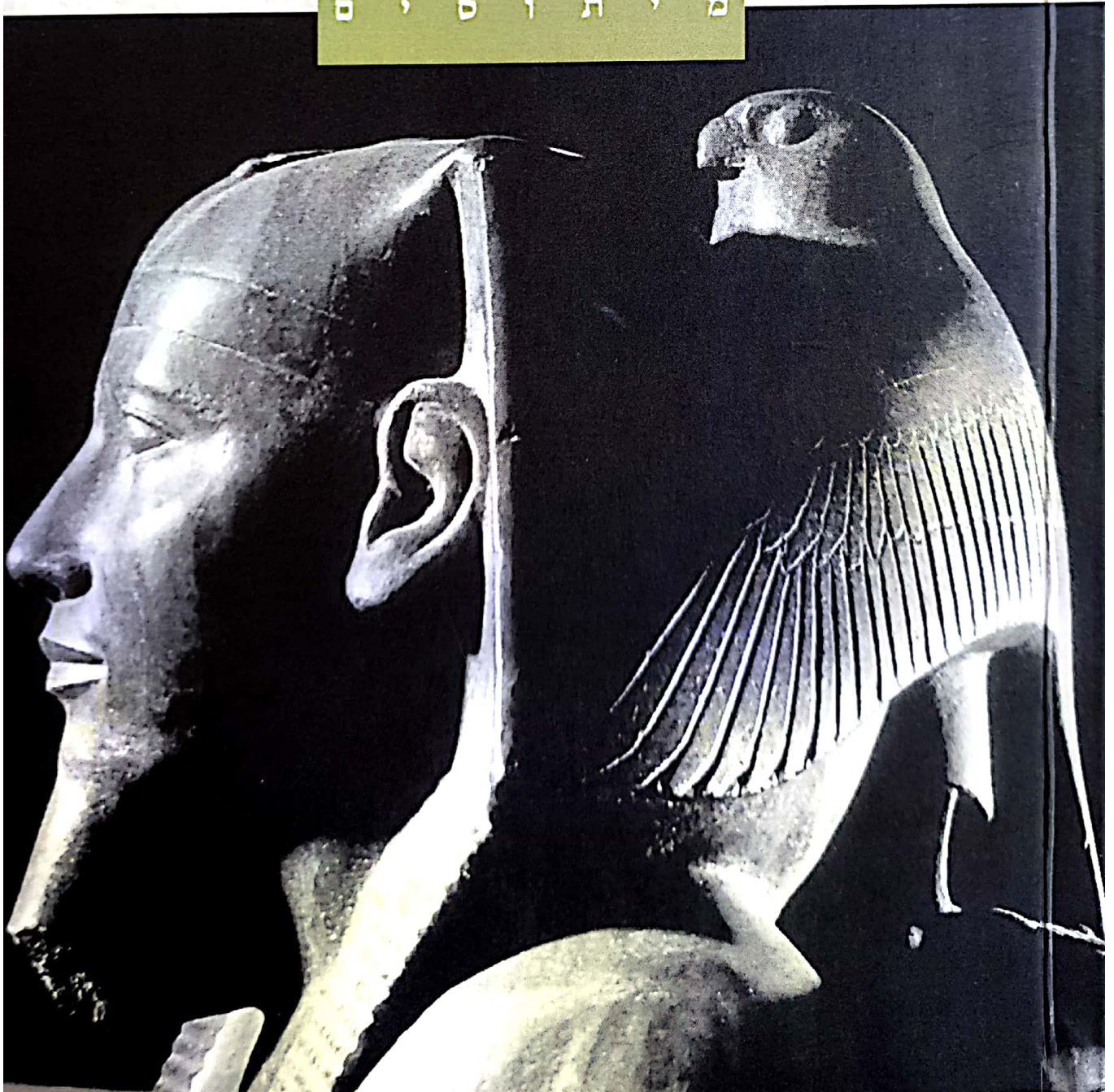

המיתולוגיה המצרית שלומית ישראל

מיתוסים

Shlomit Israeli

EGYPTIAN MYTHOLOGY

Copyright © 2005 MAPA Publishers
P.O.Box 56024, Tel Aviv 61560, Israel

מיתוסים: סדרה בעריכת דן דאור

עורכת: תמר וייס

עריכת מפה: אלי מני

הפקה: רונית מני

© כל הזכויות שמורות, תשס"ה - 2005

מפה הוצאה לאור בע"מ

ת.ד. 56024, תל אביב 61560

info@mapa.co.il

אין לצלם, להעתיק, להקליט או לשכפל בכל דרך שהיא של קליטת מידע והפצתו קטעים כלשהם מספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט ללא רשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

דאנאקוד: 313-396

מסת"ב: X-009-521-965

2 3 4 5 6 7 8 9 10

נדפס בישראל Printed in Israel

פרק ד: המאבק על השלטון

הקדמה

מוסד המלוכה המצרי קשור קשר הדוק לסיפורים על אודות האלים אוֹסִירִיס, אֵיסִיס, סֵת וחור, שכן המלך החי זוהה עם האל חור, ולאחר שמת הוא זוהה עם האל אוֹסִירִיס. סיפורים אלה עומדים בבסיסה של התפיסה המצרית לגבי כוחו של המלך, מעמדו והצורך בהעברת המלוכה בשושלות.

מקורות שונים מתקופות שונות מאפשרים הכרות עם אלים אלה - אחדים ברמיזות בלבד ואחרים ביתר פירוט. מן המקורות הללו עולים נוסחים רבגוניים של מיתוסים, שלעיתים מעורבים אלה באלה ומוזכרים בכפיפה אחת. האל חור, למשל, מופיע בגרסאות השונות במיגוון שמות ומאפיינים, והחוקרים מבחינים בין שתי דמויות עיקריות של אל זה, שמקורן והמיתולוגיה שלהן שונים. למשל, בלחש 148 של כתבי הארונות (ראו להלן) מעורבות דמויות שונות של חור, ובפפירוס צ'ֶסְטֶר ביֵי I (שיסופר בהמשך גם הוא) נקרא סֵת גם "אחיו הבכור" של חור. בדרך כלל, מתייחסים המיתוסים המובאים כאן לחור כאל בנם של אֵיסִיס ואוֹסִירִיס.

המלך אוֹסִירִיס

מיתוס זה עובד על סמך ספרות המתים.

אוֹסִירִיס היה בנם הבכור של גֵב (אל האדמה) וננת (אלת השמים). הוא ירש את השלטון על הארץ לאחר שהוכיח כי הוא ראוי לכך כצאצאו של אל השמש, בורא העולם, רֵע.

כך היה אוֹסִירִיס למלכן הראשון של מצרים עילית ומצרים תחתית, ובת־זוגו היתה אֵיסִיס אחותו. אוֹסִירִיס ביסס את המַאֲעַת (הסדר הקוסמי) ברחבי הארץ, אירגן את הארץ ותרַבַּת אותה, שלט בכל מקורותיה של מצרים והביא לה שפע ושגשוג. מימי הננון (המים

הקמאיים) היו נתונים לפיקוחו והוא השתית חקלאות המנצלת את גיאות ושפל היאור. הצמחייה לבלבה ובעלי החיים התרבו. אוסיריס ניהל אף את מערכות הכוכבים בשמים, וכל האלים רחשו לו כבוד.

מאבקייהם של אוסיריס וסֵת

כאשר היה אוסיריס בשיא אוננו, קם עליו אחיו, האל סֵת, ורצח אותו. הטקסטים המצריים ממעטים לספק פרטים על רצח המלך אוסיריס, דבר המשקף כנראה את סלידתם מעצם הרעיון של תפיסת השלטון בכוח הזרוע ומהנצחת אירוע מעין זה בכתב. בפועל, אירעו רק מעט ניסיונות כאלה במהלך ההיסטוריה המצרית עד סוף תקופת הממלכה החדשה.

לפנינו שתי גרסאות של המיתוס העוסק במאבקייהם של אוסיריס וסֵת. הראשונה מבוססת על ספרות המתים המצרית, ואילו השנייה על פי היווני פלוטארכוס, אשר במאה הראשונה או השנייה לספירה קיבץ מסורות מצריות שונות הנוגעות לדת ולפולחן המצריים ויצר סיפור רציף על אודות אוסיריס, בתוספת רעיונות מן התרבות היוונית. גרסתו לסיפור הרצח של אוסיריס מלאה ומפורטת יותר מזו המעורפלת של המקורות המצריים.

גרסה ראשונה: על פי ספרות המתים

פשרם של "חמשת הימים שנוספו לימות השנה", המוזכרים בפתח מיתוס זה, מובהר בהרחבה במיתוס "ימות השנה" שבפרק ב.

כאשר סֵת נולד ביום השלישי מבין חמשת הימים שנוספו לימות השנה, הוא קרע את עצמו מתוך רחמה של נות, אמו, והביא עימו

אלימות ותוהו ובוהו לעולם. הוא היה שתיין והולל, והיה אל המדבריות והארצות הזרות.

באחד הימים, בחודש הראשון של עונת ההצפה, הגיע אוֹסִירִיס למחוז אָבִידוֹס. סֵת שמע על כך, הגיע במהירות, מצא את אוֹסִירִיס תחת עץ, תקף אותו באלימות, הפיל אותו על צידו (רצה אותו) והטביע אותו במימי היאור. נון העלה את מיפלסו כדי לכסות את אוֹסִירִיס, והוא נסחף. אִיסִיס ביכתה את מותו והיעלמותו.

עם מותו של אוֹסִירִיס, תפס סֵת את השלטון על מצרים יחד עם אחותו-זוגתו, נְפֹתִיס. למרות זאת, נאמנותה של נְפֹתִיס נותרה נתונה לאחותה, אִיסִיס, והיא השתתפה בצערה הרב. לאחר רצה בעלה, גמלה ההחלטה בליבה של אִיסִיס להשתמש בכוח כישופה הגדול כדי למצוא את גופתו של אוֹסִירִיס, להחיות אותה, להרות לאוֹסִירִיס וללדת בן שינקום את הרצח ואת גזל השלטון. אִיסִיס ונְפֹתִיס שוטטו ברחבי מצרים ללא ליאות, מבכות את אוֹסִירִיס: "בוא אל ביתך," זעקה אִיסִיס, "בוא אל ביתך, אויביך אינם! עבר זמן רב מאז שראיתך! בוא אל אחותך, אל אשתך! לא ניפרד! אהבתך היתה נתונה רק לי, אחי, אחי!" קראה נְפֹתִיס: "שתי אחיותיך לצידך, מגינות על קברך, קוראות לך בדמעות! ליבנו יימלא אושר לראותך!" לבסוף הן מצאו את גופתו על גדות הַנְדִיית, ליד העיר אָבִידוֹס. אִיסִיס לבשה צורת נץ, פרשה את כנפיה ויצרה רוח חיים שאיפשרה לאוֹסִירִיס לקום לתחייה ולעבר אותה. כך הגיעה לסיומה תקופת מלכותו של אוֹסִירִיס עלי אדמות. הוא ירד אל העולם של מטה (עולם המתים), ונעשה למלכו ולסמל תחייתם של המתים בעולם הבא.

גרסה שנייה: על פי כתבי פלוטארכוס

לאחר שהעניק את התרבות למצרים, החליט אוֹסִירִיס להפיצה בעולם. הוא הושיב את אִיסִיס על כס המלוכה במקומו, ויצא בלוויית

נגנים ואלים זוטרים להאיר את עיני העולם. הוא לימד עמים אחרים כיצד לגדל חיטה, לווסת את זרמי הנהרות ולבנות ערים. בעזרתו של האל תחות הצליחה איסיס לשלוט במצרים בתבונה, אבל סת, שהקנאה באוסיסיס קיננה בו, הטריד אותה עד מאוד. אולם איסיס היתה כה חכמה וערגנית, שסת לא העז לנסות לתפוס את השלטון כל עוד מצרים היתה נתונה תחת עינה הפקוחה.

משחזר אוסיסיס ממסעותיו, גמלה החלטה בליבו של סת, יחד עם שבעים ושניים קושרים אחרים, לסלק אותו מן השלטון. הוא הזמין את אוסיסיס כאורח כבוד למשתה שערך. היה זה המשתה המפואר ביותר שנראה במצרים: האוכל שהוגש היה טוב יותר, היינות משובחים יותר והרקדניות יפות יותר משנראו אי פעם במצרים. כאשר הסעודה והמוסיקה החלו לרומם את מצב רוחו של אוסיסיס, הציג סת בפני אורחיו תיבה יפהפייה שעוצבה מראש לפי מידותיו של אוסיסיס, ללא ידיעתו של זה. התיבה הוכנה מן העצים הנדירים והיקרים ביותר: ארז הלבנון והבנה שיובא מארץ פונת. האורחים השתאו למראה התיבה, ואוסיסיס התפעל מעץ הארז המשובץ בהבנה, בשנהב, בזהב ובכסף ומדמויות האלים, הציפורים ובעלי החיים שעיטרו את פנים התיבה, וחשק בה מאוד. אז הכריז סת: "זה אשר מידותיו יתאימו בדיוק לממדי התיבה, יקבלה ממני!" הנוכחים ניסו את מזלם, אך אחד מהם היה גבוה מדי, השני נמוך, השלישי שמן מדי והרביעי רזה. אז אמר אוסיסיס: "הבה נראה אם אתאים לתיבה מופלאה זו." הוא נשכב בתוכה, והאחרים המתינו בנשימה עצורה. "אני מתאים בדיוק - התיבה שלי!" קרא אוסיסיס. "אכן היא שלך לנצח!" סינן לעברו סת, סגר עליו את מכסה התיבה ובמהירות מיסמר אותו בעזרת חבריו. הם אטמו כל סדק בעופרת, ואוסיסיס מת בתוך התיבה. אחר כך הם השליכו אותה היאורה.

התיבה נסחפה לים ונשטפה אל חופי פניקיה, סמוך לעיר גבל. מסביבה גדל עץ גבוה ומרשים, שבלע אותה אל תוך גזעו כדי ליצור מקום קבורה נאות לאוסיסיס. העץ נודע בארץ כולה. כאשר שמע

עליו מלך גֶבֶל, הוא בא עם אשתו אל חוף הים כדי לבחון אותו. תיבתו של אוֹסִירִיס כבר לא נראתה לעין, ומלך גֶבֶל הורה לכוות את העץ, כי רצה להשתמש בו לבניית עמוד בארמונו. הדבר נעשה, והכל התפעלו מיופיו ומניחוחו של העץ בלי לדעת שגופת אוֹסִירִיס נמצאת בתוכו.

באותה העת במצרים, נמלאה אִיסִיס חרדה גדולה. תמיד ידעה שבסת טמון רוע ושהוא מקנא באִחיו, אך אוֹסִירִיס סירב להאמין לדבריה על רשעותו של אִחיהם. ברגע שבו אוֹסִירִיס מת, ובטרם בישרו לה על כך, ידעה אִיסִיס שדבר נורא קרה לבעלה. היא לבשה בגדי אבל, קצצה קווצה משערה ויצאה, בוכייה, לחפש אחר גופת בעלה. היא שוטטה ברחבי מצרים, מלווה באל החניטה אָנוֹפִיס, שנולד מקשר אסור בין אוֹסִירִיס לנַפְתִיס, ושאותו לקחה אִיסִיס תחת חסותה. היא שאלה כל מי שנקרה בדרכה על מקום הימצאה של התיבה, אך ללא הועיל. גם כוחות הכישוף שלה לא סייעו בידה. לבסוף פנתה אִיסִיס אל ילדים ששיחקו על גדת הנהר, והללו ענו לה מייד שראו תיבה צפה על זרם מהיר לכיוון הים. המשיכה אִיסִיס ללכת לאורך הגדה, ומדי פעם נעזרה בילדים, שהורו לה לאן צפה התיבה. בשל כך בירכה אִיסִיס את הילדים כולם, וקבעה שתמיד יוכלו לבטא דברי הוכמה ולעיתים אף לנבא את העתיד להתרחש.

לאחר תלאות רבות גילתה אִיסִיס היכן נמצא בעלה, הגיעה לגֶבֶל והתיישרה על החוף. משרתותיה של מלכת גֶבֶל ירדו לחוף כדי להתרחץ, ובצאתן מן המים לימדה אותן אִיסִיס לקלוע את שערן - רעיון שאיש לא הכיר קודם לכן. כאשר הן שבו ועלו לארמון דבק במשרתות ניחוח מוזר ונפלא, שיחד עם צמותיהן עורר את תמיהתה של המלכה, והיא שאלה אותן לפשר הדבר. המשרתות סיפרו לה על אודות האישה המופלאה שפגשו על החוף.

המלכה זימנה אליה את אִיסִיס ומינתה אותה לאומנת ילדיה, שהרי לא ניחשה שהאישה הזרה המשוטטת בגֶבֶל היא האלה הגדולה ביותר של מצרים. אִיסִיס הסכימה למלא את התפקיד, ובמהרה

הצליחה לחזק את בנה הקטן והחולני של המלכה, בכך שהאכילה אותו במציצת אצבעה. היא נקשרה מאוד לילד ורצתה להעניק לו חיי נצח, ולכן היתה צורבת אותו קלות בלהבה מטהרת, שנועדה לשרוף את המאפיינים האנושיים של גופו. בשעה שהיה נצרב, היתה לובשת צורת ציפור וחגה לה סביב העמוד שהכיל את תיבתו של אוסיריס. לילה אחד שמעה המלכה את קינתה של איסיס על מות בעלה והפתיעה אותה. היא נבהלה למראה ילדה הבוער, צעקה על איסיס ובכך ביטלה את השפעת הכישוף של איסיס על בנה. אז חשפה איסיס את זהותה האמיתית, והמלכה כרעה בפחד.

המלך והמלכה הגישו לאיסיס מנחות מאוצרותיה היקרים ביותר של גבֵל, אך איסיס ביקשה לעצמה רק את העמוד אשר הכיל את תיבתו של אוסיריס. כאשר זה ניתן לה, היא שלפה ממנו את התיבה וגעתה בבכי תמרורים. את העמוד עצמו השיבה למלך ולמלכה, והוא נעשה לחפץ הקדוש ביותר בגבֵל, כי גופתו של אל שכנה בו.

מלך גבֵל נתן לאיסיס אונייה שתשיב אותה למצרים. במהלך מסעה פתחה איסיס את התיבה ובכשפיה הצליחה להרות לבעלה. מסעה הסתיים בדלתה, שם הסתתרה מפני סת והצפינה את תיבת אוסיריס. לילה אחד יצא סת עם כלביו לציד חזירי הבר הלילי שלו, שכן אהב את החשיכה הטומנת בחובה כוחות רשע רבים. לאור הירח הוא הבחין בתיבת הארז המשובצת בהבנה, שנהב, זהב וכסף וזיהה אותה מייד. כעסו היה רב, הוא זעם כנמר. הוא פתח את התיבה, שלף את גופתו של אוסיריס וביתר אותה לארבעה עשר חלקים, אותם פיזר בכוחו האלוהי לכל אורך היאור, למאכל התנינים. "אי אפשר להשמיד גוף של אל!" קרא סת, "אך אני עשיתי זאת, השמדתי את אוסיריס!" צחוקו הדהד ברחבי הארץ, וכל שומעיו נרעדו והסתתרו.

איסיס נאלצה לצאת למסע חיפושים נוסף אחר בעלה, בסיועה של נַפְתִּיס, אשר נטשה את בן־זוגה המרושע. בחיפושיה שטה איסיס בסירת גומא על פני היאור וביצות הדלתה, והתנינים לא פגעו בה ובחלקי גופו של בעלה, מפאת כבודה. בהדרגה, מצאה איסיס את

רוב איברי גופו של אוֹסִירִיס. בכל מקום שבו גילתה חלק, הקימה
 קבר, כדי לשטות בַּסַּת ולגרום לו לחשוב שכל איבר של אוֹסִירִיס
 קבור בנפרד. אולם היא לא מצאה את איבר מינו של אוֹסִירִיס, מפני
 שרגים אכלוהו. היא עיצבה לאוֹסִירִיס איבר חדש, ואחר קוננה יחד
 עם נַפְתִּיס על מותו של אוֹסִירִיס. מששמע רַע את מר ליבו, שלח
 אליהן את אל החניטה אָנוֹפִיס, אשר בעזרתם של אִיסִיס, נַפְתִּיס
 ותחות איחד את שברי גופו של אוֹסִירִיס, חנט אותו והטמינו במקום
 מבטחים. אז פרשה אִיסִיס את כנפיה מעליו ואוֹסִירִיס קם לתחייה. כך
 זכה אוֹסִירִיס לשלוט בעולם המתים ולחיות בו חיי נצח.

לודו ורברטס סול סול